

JULIE-VICTOIRE DAUBIÉ: POBRESA I MISÈRIA FEMENINA AL SEGLE XIX

MACARENA DENGRA I ROSSELLÓ

Associació Filosòfica de les Illes Balears

L'objectiu de la nostra comunicació és donar a conèixer l'obra de Julie-Victoire Daubié, feminista del segle XIX pràcticament desconeguda a Catalunya i a Espanya.¹

Considerada com la primera dona francesa que va obtenir el títol de batxiller, va escriure una obra molt notable titulada *La femme pauvre au XIXe siècle*.² Es tracta d'un

1. Va néixer el 1824 a la Manufactura Reial per la fabricació de llauna de Bains-les-Bains, on son pare n'era el caixer. A causa de la prematura mort del pare quan ella no tenia ni dos anys, la família es va mudar a Fontenoy-le-Château. Pertanyia a una família catòlica de la petita burgesia i era la petita de vuit germans. Tota la seva vida està lligada a la regió dels Vosges. Va morir a Fontenoy-le-Château el 1874 als cinquanta anys. Estava fent una tesi doctoral sobre la dona a l'antiga Roma.

2. Va treure el títol de batxiller per la Universitat de Lió l'any 1862 (trenta-set anys). Daubié coneixia molt bé les lleis educatives i es va adonar que no n'hi havia cap que prohibís les dones presentar-se a l'examen de *baccalauréat*. L'any 1844, als vint anys havia tret el Certificat de Capacitat (*Brevet de Capacité*) per ser mestra de primària. Llicenciada en lletres l'any 1871 (quaranta-set anys), va ser la segona llicenciada universitària de França i la primera llicenciada en lletres. No va exercir de mestra d'escola, sinó d'institutriu privada i col·laborà amb els diaris d'economia més importants de la seva època: *Journal des économistes* i *L'Économiste français*.

vastíssim i nou treball de recerca que li va valer guanyar el concurs de 1859 convocat per l'Acadèmia de Lió.³

L'autora alterna dades empíriques, xifres, resultats estadístics i bibliografia amb reflexions de caire econòmic, moral, polític i social. Molt celebrat per Stuart Mill, aquest text encara resulta indefugible per als historiadors especialistes en el segle XIX. En ell, per primera vegada la dona és objecte real d'investigació.⁴

Daubié ens mostra el patriarcat com una autèntica trituradora de dones. Examina els factors que conflueixen perquè tantes dones d'extracció social humil –«les filles del poble», és la seva expressió– acabin en la misèria més absoluta, alcoholitzades, malaltes o exercint la prostitució, es llancin a la delinqüència o se suïcidin. Michelle Perrot, historiadora de la corda de Foucault, li atribueix el mèrit d'haver creat una «ciència de l'infortuni femení».⁵

L'Académie Impériale des Sciences, Belles-Lettres et Arts de Lyon planteja els objectius del concurs en aquests termes:

Estudiar, cercar sobretot des d'un punt de vista moral, i indicar als governants, als administradors, als caps d'indústria i als particulars, quins serien els millors mitjans, les mesures més pràctiques:

- 1a) Per elevar el salari de les dones al dels homes en cas d'igualtat de serveis o de treball.
- 2a) Per oferir a les dones noves carreres, i facilitar-los nous treballs que reemplaçin els que els han estat llevats

3. El premi de l'Acadèmia consistia en una medalla de 800 francs. Arlès-Dufour, industrial saintsimonià establert a Lió, va ser el mecenes per la publicació, que va conèixer dues edicions, la de 1866 i la de 1869.

4. Vegeu Agnès THIERCÉ, «La pauvreté laborieuse au XIXe siècle vue par Julie-Victoire Daubié», *Travail, Genre et Sociétés*, La Découverte, núm. 1, janvier 1999, p. 121.

5. Michelle PERROT, «Avant Propos», Julie-Victoire DAUBIÉ, *La femme pauvre au XIXe siècle*. Paris: Indigo & Côté-femmes, 1992, p. 11.

successivament per la competència dels homes i la transformació dels usatges.⁶

La proposta de l'Acadèmia posa de manifest els problemes que ha comportat la industrialització. En molt poc temps s'han donat canvis polítics i econòmics molt profunds. Amb la caiguda de l'Antic Règim i la Revolució Industrial la pobresa ha esdevingut un fenomen col·lectiu.⁷ Malauradament, són elles les que s'han emportat la pitjor part –Thiercé assenyala que l'etapa que comprèn des de la Monarquia de Juliol (1830) fins al final del Segon Imperi (1870) varen ser els anys més funestos del treball femení.⁸

Quan Daubié diu una «dona pobre» vol dir la dona que necessita fer feina per poder subsistir, que només compta amb la seva capacitat de treball, ja que no pertany a una família rica o benestant i tampoc té un marit que la pugui mantenir. Ens parla, doncs, de la fadrina (el seu cas) o vídua, és a dir, la dona tota sola.⁹ No obstant això, no oblida en absolut les casades o les que viuen en concubinatge i han de dur doblers a casa perquè els fills mengin. La seva preocupació és que les dones es puguin guanyar la vida dignament. Ens explica llurs mitjans de subsistència i les condicions d'aquesta subsistència.

6. DAUBIÉ, *op. cit.*, p. 32.

7. A l'Antic Règim la pobresa es veia com un mal puntual, fins i tot com el resultat d'un problema individual. Amb la industrialització, la pobresa pren una altra dimensió colpejant poblacions senceres, aglomerades sobretot a les zones industrials. Apareix el concepte de *pauperisme* (Anglaterra, 1815). A diferència de la pobresa, aïllada, circumscrita i passatgera, el pauperisme no és un accident, sinó la condició forçada d'una gran part dels membres de la societat. Vegeu André GUESLIN, *Gens pauvres, pauvres gens dans la France du XIXe siècle*. Paris: Aubier, 1998, p. 94.

8. Vegeu THIERCÉ, *op. cit.*, p. 120.

9. Les fadrines i les vídues representaven el 1851 el 46% de la població femenina adulta. Vegeu *ibídem*, p. 125.

Un dels factors que ha afectat molt negativament la població femenina és que amb la modernitat s'han masculinitzat professions tradicionalment femenines.¹⁰ És així com s'han vist privades «de gairebé tots els antics oficis a la indústria lliure», fins al punt que la invasió masculina «fa la misèria de les dones sovint extrema a les nostres ciutats, a on llur salari no ha seguit la progressió de les necessitats creades per l'exuberància de la població».¹¹

Per si això fos poc, les que cusen al seu domicili (era molt habitual confeccionar roba de nin petit o llenceria), actualment els és impossible competir amb els preus que les fàbriques tèxtils i els convents i les presons (els treballadors no cobren res) ofereixen a les cases comercials.¹²

«Més de dos mil màquines de cosir, que representen el treball de tretze mil treballadores, contribueixen d'aquesta manera a l'abaratiment dels preus. Dins la llenceria, l'empresari, les presons, els convents, fan una competència de vegades aclaparadora per a la treballadora aïllada».¹³

Moltes han quedat fora de joc per mor de les transformacions dels treballs d'agulla:

«Les mecàniques han arruïnat el tricot, la costura i el filat a mà, que ocupaven en altre temps un gran nombre de dones».¹⁴

10. També s'han esbucats els sistemes de protecció de l'Antic Règim, en què els gremis protegien les vídues. Daubié es queixa amargament que, ara, els perreuers són homes i els joves batxillers han substituït les dependents als comerços de teixits, i que els homes no els han llevat la feina de dides perquè encara no han pogut. Vegeu DAUBIÉ, *op. cit.*, p. 47.

11. *Ibidem*, p. 47-48.

12. El treball a domicili, que permetia a les dones soles quedar a casa per pujar els infants, estava tan mal pagat que les condemnava a l'esgotament i a la misèria. Vegeu GUESLIN, *Gens pauvres, pauvres gens*, *op. cit.*, p. 53.

13. DAUBIÉ, *op. cit.*, p. 56.

14. *Ibidem*, p. 55.

Daubié explica que la discriminació salarial comença a partir dels setze anys. I d'una manera molt evident. Elles guanyen manco de la meitat que els homes.

«La major part de les indústries parisenques ocupen homes, dones i infants. El salari és d'ordinari tan elevat per a les al·lotes com per als al·lots per davall dels setze anys, però a partir d'aquesta edat el salari de la dona es redueix d'una manera sensible. Les cent cinc mil treballadores censades per la darrera estadística de la indústria parisenca guanyen de 50 cèntims a 10 francs per dia. La mitjana és de 4 fr. 51 per a l'home i 2 fr. 41 per a la dona».¹⁵

L'origen d'aquesta deplorable situació és que parteixen d'una posició extremament desavantajosa respecte als homes a causa de les deficiències de la seva formació, ja que, per desgràcia, les famílies prioritzen la instrucció dels al·lots.¹⁶ Els joves que realitzen un aprenentatge professional són més del doble que les al·lotes.

«La seva inferioritat resulta, d'ordinari, de la insuficiència de la seva instrucció professional, ja que París, que té més de catorze mil al·lots per l'aprenentatge tan sols té cinc mil cinc-cents al·lotes. Encara predominen elles en els aprenentatges de curta durada».¹⁷

Les transformacions industrials requereixen uns coneixements específics –en aquest cas, de matemàtiques, per fer les proporcions com cal.

15. *Ibidem*, p. 56.

16. En el segle XIX l'«educació» designa una cosa, i la «instrucció», una altra. La instrucció fa referència només a la part intel·lectual, al fet d'adquirir coneixements o aprendre un ofici. L'educació, en canvi, consisteix en la formació moral (religiosa també) de l'individu. S'adreça al cor i a la intel·ligència del nin per preparar-lo per a la vida adulta. Vegeu Françoise MAYEUR, *L'éducation des filles en France au XIXe. siècle*. Paris: Perrin, 2008, p. 8.

17. DAUBIÉ, *op. cit.*, p. 56.

«La inferioritat de la dona és sensible sobretot a les indústries modificades pel coneixement de les ciències exactes, com el tenyit de flors, el de les teles, la fabricació de veles amb l'ajut de l'àcid esteàric pels productes químics i farmacèutics [...]».¹⁸

Per desgràcia, l'analfabetisme és un fenomen molt freqüent entre la població femenina de les classes humils, a la capital, i a les províncies: «la ignorància de la dona és a vegades tan gran que l'estadística no indica ni tan sols una que sàpiga llegir a les fàbriques de mistos químics de París».¹⁹ «A les nostres manufactures i les nostres indústries de província la proporció d'obreres il·letrades és molt més acusada que la dels obrers».²⁰

Elles duen a terme les activitats menys qualificades que, a sobre, son deletèries, però amb l'explotació de l'obra de mà femenina els fabricants tenen l'avantatge de produir a preus més baixos.²¹

«És per això que les dones predominen en les indústries insalubres que requereixen poc aprenentatge: els fabricants de sabates de dansa, els cardadors de llana, els “empalladors” [posen palla a les cadires] i els fabricants de fils i de teixits, que les prefereixen per produir a millor preu».²²

A unes circumstàncies de per si summament desfavorables, s'afegeixen les crisis econòmiques de rebaixa de salaris o de disminució de l'activitat. Hi ha treballadores que ni tan sols tenen un sou fix, cobren per la feina lliurada.²³

18. *Ibidem*, p. 61.

19. *Ibidem*, p. 56.

20. *Ibidem*, p. 64.

21. Engegar l'economia industrial sense una mà d'obra molt barata hauria estat gairebé impossible. Vegeu GUESLIN, *op. cit.*, p. 95.

22. DAUBIÉ, *op. cit.*, p. 61.

23. Les crisis de la societat industrialitzada tenien un abast molt més ampli que les sequeres, les inundacions o els incendis. Els petits oficis no

«La depressió del salari de les obreres de Lió, essent, la major part, pagades per feina feta, es deu a les crisis comercials i a la condició de la dona del poble dins el nostre ordre social».²⁴

Ser capaç de dur a terme una activitat meritòria millora considerablement la sort de la dona, sinó, tan sols els queda conformar-se amb un sou de misèria: «a la marroquineria parisenca les talladores tenen una bona retribució, però les foradores i les repuntadores a penes poden viure».²⁵ A Lió, cèlebre per la profitosa indústria de la seda,

«la posició millora quan l'obra té l'habilitat suficient per fabricar teixits preciosos; però les buidores de trames i les torcedores, que treballen tretze hores al dia, tan sols tenen un guany molt reduït».²⁶

En aquesta ciutat, juntament amb París, es concentren «tots els patiments de l'existència obrera».²⁷ Les treballadores suporten uns horaris interminables i unes condicions laborals infrahumanes.

«El terci dels setanta dos mil oficis de Lió i els dos tercis dels de l'extraradi estan ocupats per dones penjades catorze hores al dia a una corretja, per fer maniobrar simultàniament amb peus i mans, el bastidor de teixir; guanyaven, el 1848, segons l'informe de Blanqui, menys de 300 francs per any».²⁸

En els tallers de marroquineria a París no poden ni respirar, cobren un sou miserable i no totes estan en condicions de fer feina.

---

permetien subvenir a les necessitats en període de crisi. Vegeu GUESLIN, *op. cit.*, p. 97.

24. DAUBIÉ, *op. cit.*, p. 61.

25. *Ibidem*, p. 57-58.

26. *Ibidem*, p. 61.

27. *Ibidem*.

28. *Ibidem*.

«Més de dotze mil d'entre elles anaren a amuntegar-se a París. El local estret, sense prou aireig, en va rebre fins mil dues-centes i dues mil, que s'ofegaven de la matinada a la tarda durant les calorades ardents de juny i de juliol. Unes malaltes i esguerrades, carregades de família guanyaven sis sous al dia, unes altres dotze sous confeccionant camises».²⁹

Amb escassa qualificació, mal pagades, realitzant tasques perniciosos i sense cap tipus de protecció laboral en cas de malaltia o maternitat, les treballadores són víctimes de la posició de poder dels homes dins el món laboral. Era molt freqüent abusar sexualment de les al·lotes, o seduir-les en situació de prevalença.

«Alguns dispensadors de treball, per als qui l'obrero és una presa fàcil, la sedueixen i l'abandonen. Inclús s'ha vist patrons, després d'haver-li imposat la infàmia i la ruïna per preu de treball, vanar-se del seu crim amb impudícia».³⁰

Les dones de les classes modestes són les que pateixen el domini sexual masculí.

«El dia en què la manufactura arrencava la treballadora de la llar, la llei francesa deixava córrer a regna solta la llicència més desenfrenada i feia de la filla del poble el punt de mira de totes les cupiditats lliures de deure».³¹

«Cupiditats lliures de deure» vol dir que els homes es poden divertir sense passar pena, car la llei els empara si no volen reconèixer els fills nascuts fora del matrimoni. L'article 340 del Codi Napoleònic afirma taxativament que «la recerca de la paternitat està prohibida» i que «el pare es aquell que el matrimoni designa com a tal».³²

29. *Ibidem*, p. 57-58.

30. *Ibidem*, p. 62.

31. *Ibidem*, p. 65.

32. Éliane GUBIN, «La recherche de la paternité. La loi d'avril 1908: victoire ou défaite féministe?», *Corps de femmes*. Dirigit per Marie-Thérèse COENEN. París: De Boeck Supérieur, 2002, p. 97.

Com que la legislació no protegeix l'infant natural, la maternitat col·loca les dones en una situació de vulnerabilitat extrema. Algunes acaben exercint la prostitució —en aquest cas, es tracta de prostitució anomenada «clandestina».³³

«La concubina, després d'haver tremolat tímidament durant llargues hores a la porta d'una taverna, sobre *el banc de les ploradores*, s'ha esgotat esperant, i ha adormit patiments dins l'embriaguesa, ja que no pot fer cap observació moral a aquest home que, cansat d'una misèria massa inoportuna, o empès per un nou caprici, renegarà *legalment* dels infants».³⁴

Daubié denuncia la immoralitat de la societat, la «disbauxa», i blasma severament les unions concubinàries, que llancen les dones a la indignència i esclafen la maternitat. Dutes per la desesperació, moltes se suïciden.

«Aquest abandó de la dona, rebutjada de les escoles professionals, aclaparada per les càrregues i els patiments de la maternitat, condueix una multitud de treballadores al vici o al suïcidi. Per no citar més que alguns exemples, una d'elles es precipitava per una finestra, perquè, dins una profunda misèria, no podia pagar el termini vençut del seu lloguer; una altra s'enverinava, desesperada per no haver trobat feina; una tercera s'asfixiava després d'una malaltia de quinze dies que havia esgotat els seus recursos».³⁵

La misèria també les porta a l'alcoholisme: «constatem amb dolor que, a les nostres ciutats industrials, a on es con-

33. La prostitució clandestina és la que no està regulada i per tant cau fora de la reglamentació de les *maisons closes*. Algunes tavernes tenien una cambra fosca per a aquests tipus de serveis. Vegeu Alain CORBIN, *Les Filles de noce. Misère sexuelle et prostitution au XIXe siècle*. Paris: Champs Histoire, 2015, p. 40.

34. DAUBIÉ, *op. cit.*, p. 66.

35. *Ibidem*, p. 62.

sumeixen quantitats espantoses d'espirituosos, el nombre de dones que s'engaten ja és la meitat que el dels homes».³⁶ Altres prenen el camí de la delinqüència.

«La vagabunderia, el robatori, el vici, esdevenen així l'únic mitjà de subsistència d'un gran nombre de dones, i no ens hem d'estranyar que des de 1830, el nombre de captaires empresonades s'hagi més que triplicat».³⁷

En front d'aquesta catastròfica situació, Daubié defensa que la salvació de la dona sols pot venir d'una millora de la instrucció, tant general com professional.³⁸ És la feminista de la seva època que més va insistir en l'aspecte educatiu.³⁹ El que necessiten «les filles del poble» són títols acadèmics o professionals per poder ser independents. Reclama l'accés a l'educació secundària i, apel·lant a l'autoritat de Condorcet, que les nines estudiïn exactament el mateix que els nins per tal d'estar en igualtat de condicions.

«Fonamentem la regeneració de França en la independència material, mare de la dignitat de la dona, i reclamem, en conseqüència, un vast sistema d'instrucció professional, de llibertat d'acció que dugui, si és possible, a les lleis del salari, la igualtat que regna a les de les herències».⁴⁰

36. *Ibidem*, p. 66.

37. *Ibidem*, p. 46.

38. *Ibidem*, p. 53.

39. THIERCÉ, *op. cit.*, p. 121.

40. DAUBIÉ, *op. cit.*, t. II, p. 57.

Bibliografia

- COENEN, Marie-Therèse (Dir.) (2002) *Corps de femmes. Sexualité et control social*. Paris: De Boeck Supérieur.
- CORBIN, Alain (2015) *Les Filles de noce. Misère sexuel et prostitution au XIXe siècle*. Paris: Champs Histoire.
- DAUBIÉ, Julie-Victoire (1992) *La femme pauvre au XIXe siècle*. Paris: Indigo & Côté-femmes.
- GUESLIN, André (1998) *Gens pauvres. Pauvres gens dans la France du XIXe siècle*. Paris: Aubier.
- MAYEUR, Françoise (2008) *L'éducation des filles en France au XIXe siècle*. Paris: Perrin.
- THIERCÉ, Agnès (1999) «La pauvreté laborieuse au XIXe siècle vue par Julie-Victoire Daubié», *Travail, Genre et Sociétés* (Paris: La Découverte), Vol. 1, p. 119-118.